

УДК 329.1/6-021. 338 (477): 324
DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.26.20>

ВПЛИВ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ І ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2019 РОКУ НА АКТОРНИЙ СКЛАД ТА КОНФІГУРАЦІЮ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Юрій Остапець

*Ужгородський національний університет,
факультет суспільних наук
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

Галина Ільтьо

*Мукачівський державний університет,
факультет туризму та готельно-ресторанного бізнесу
вул. Ужгородська, 26, 89600, м. Мукачево, Україна*

У статті проаналізовано вплив президентських і парламентських виборів на акторний склад і конфігурацію партійної системи України. Для визначення нової конфігурації партійної системи використані індекси ефективної кількості партій, волатильності, націоналізації.

Вказано, що президентські і парламентські вибори проходили у складних суспільно-політичних умовах: продовження війни з Росією і вплив російського фактору на електоральні процеси; низький рівень підтримки діючої влади, недовіра до старих політичних еліт.

Зазначено, що президентські вибори мали визначальний вплив на парламентську виборчу кампанію, окресливши формат її проведення та вектори політичної конкуренції. Більшість кандидатів на пост президента були членами політичних партій або були висунуті політичними партіями. Тому їх участь у виборах – це можливість випробувати рейтинговість партійних брендів у президентській кампанії.

Зроблений висновок, що результати парламентських виборів 2019 р. суттєвим чином змінили конфігурацію партійної системи України як на загальнонаціональному, так і регіональному рівнях. За результатами виборів 5%-ий бар'єр голосів виборців подолали 4 нові партії з п'яти, які потрапили до парламенту: ПП «Слуга народу», ПП «Опозиційна платформа – За життя», ПП «Європейська Солідарність», ПП «Голос». З попередньої Верховної Ради до нового складу пройшла лише ВО «Батьківщина». Отже, зміни у форматі системи були настільки кардинальними, що її можна назвати «третьою» партійною системою в Україні («друга» була утворена за результатами парламентських виборів 2014 р., коли до парламенту також пройшли 4 нові політичні сили). За результатами виборів суттєвим чином зменшився показник ефективної кількості партій порівняно з попередніми роками: парламентських партій – до 2,7, а електоральних – 4,4. Показник індексу націоналізації партійної системи залишився порівняно високим – 0,74. Показник неусталеності партійних уподобань (індекс волатильності) залишився досить високим – 69, що свідчить про суттєві зміни акторного складу партійної системи.

Ключові слова: партійна система України, президентські вибори 2019 року, парламентські вибори 2019 року, електоральна революція, парламентські партії.

Актуальність дослідження. Важливим механізмом трансформації суспільних відносин є вибори представницьких органів влади. Вибори – основа демократичного суспільства, головна форма політичної участі населення. Зокрема, вибори забезпечують легальність і легітимність влади, конкуренцію в боротьбі за владу, ротацію національної

і регіональної еліти, за результатами виборів формуються уряди суверенних держав, змінюються вектори зовнішньої і внутрішньої політики.

Без перебільшення можна сказати, що результати виборів 2019 р. мали доленосне значення для України, оскільки вони повинні були дати відповідь на запитання: чи продовжать новообрані Президент і Парламент затверджений народом під час Революції Гідності (а потім і у змінах до Конституції України від 7 лютого 2019 р.) курс на європейську інтеграцію, чи відбудеться реванш проросійських сил? Чи будуть новообрані вищі владні інститути здійснювати політику реформ, чи курс на реформування буде призупинений?

На практиці так і відбулося, і після завершення парламентських виборів журналісти та експерти почали говорити про «електоральну революцію» («зелену революцію») в Україні. А на думку А. Єрмолаєва, те, що відбулося в Україні, взагалі можна назвати соціальною революцією, оскільки в перспективі може відбутися перехід до нового суспільного ладу [2, с. 10].

Таким чином, автори ставлять за мету статті – охарактеризувати вплив президентських і парламентських виборів на акторний склад і конфігурацію партійної системи України. Для досягнення мети поставлені наступні дослідницькі завдання: а) показати вплив президентських виборів на партійне структурування українського соціуму напередодні парламентських виборів; б) дослідити участь політичних партій у виборах до ВР України; в) проаналізувати результати виборів.

Виклад основного матеріалу. Президентські і парламентські вибори 2019 р. відбулися у складних соціально-політичних умовах. Насамперед це продовження війни з Росією і вплив російського фактору на електоральні процеси з ціллю підтримки проросійських сил. Виборчі кампанії проходили в умовах розчарування суспільства в діючій владі, низького рівня підтримки її інститутів, окремих політичних лідерів, провладних політичних сил.

Важливим чинником впливу на результат виборів залишилося розмежування серед прихильників європейського курсу України та політичних сил, що декларують відповідне спрямування, та політичних сил, які зорієнтовані на тісну співпрацю з Росією.

Також слід зазначити, що парламентські вибори відбулися відразу після виборів президентських (політичні експерти їх називали «третім» туром президентських), а отже, президентська кампанія мала визначальний вплив і на результат виборів ВР України. Але якщо голосування на президентських виборах було протестним і спрямованим проти старої політичної еліти та владної еліти на чолі з П. Порошенком, то на парламентських виборах можна було побачити консолідацію українських громадян навколо нових політичних ідей і трендів, в тому числі і європейського вибору України.

Вибори Президента були сьомими з моменту здобуття незалежності України. Виборча кампанія розпочалася 31 грудня 2018 р. Реєстрація кандидатури на пост президента у Центральній виборчій комісії (ЦВК) потребувала внесення грошової застави у розмірі 2,5 млн грн. Незважаючи на розмір застави, ЦВК було зареєстровано 39 кандидатів, а отже, президентські вибори 2019 р. стали рекордними за кількістю кандидатів. Фаворитами виборчих перегонів, як показували рейтингові соціологічні дослідження напередодні виборів, були: П. Порошенко, Ю. Тимошенко, В. Зеленський, Ю. Бойко, А. Гриценко, І. Смешко [8]. Інші кандидати приймали участь у виборах зазвичай з ціллю підтримки фаворитів кампанії (наприклад для забезпечення членами дільничних виборчих комісій) та для «розкрутки» власних партійних брендів. 19 кандидатів були висунуті кандидатами на пост президента політичними партіями, при цьому 21 кандидат був членом якоїсь партії.

Оскільки вітчизняна електоральна практика засвідчує низьку зацікавленість виборців передвиборними програмами, відповідно, кандидати не звертають особливої уваги на

цей головний документ виборчої кампанії. Тому програми кандидатів здебільшого зроблені нашвидкоруч і не для виборців, а для реєстрації у ЦВК. Так, Ю. Бойко представив «план мирного розвитку для України», А. Гриценко констатував, що тільки «чесний президент – служитиме людям», Р. Кошулинський виступив «за гідне майбутнє без олігархів», В. Кривенко свою програму назвав «Гідність. Міць. Добробут», П. Порошенко «Велика держава вільних і щасливих людей», І. Смешко «Сім перемог для України», Ю. Тимошенко «Новий курс України», О. Вілкул «Мир та розвиток: 4 кроки до успіху» [8].

Логіка виборчої кампанії була побудована кандидатами таким чином: частина кандидатів з проєвропейськими лозунгами розраховувала на підтримку Заходу і Центру України, а інша частина – Сходу і Півдня. Така логіка була виправданою і забезпечувала упродовж 1991–2014 рр. непогані електоральні дивіденди як тим, так і іншим політичним силам, хоча натомість суспільство отримувало регіональний розкол держави.

Але президентські вибори 2019 р. відрізнялися від попередніх тим, що електорат був налаштований на кардинальні зміни українського політикуму. І таке бажання електорату, яке фіксувалось у соціологічних дослідженнях, співпало з появою позасистемного, нез'яваного зі старими політичними елітами кандидата – В. Зеленського. В. Зеленський свою кампанію побудував дещо по-іншому, не використовуючи соціокультурні меседжі, які поділяють електорат на східний і західний (мова, віра, геополітичні орієнтири), а акцентував увагу на проблемах, які є спільними для усіх українців, – припинення війни, подолання корупції, підвищення добробуту. Розрахунок виборчого штабу В. Зеленського виявився правильним. Позасистемність кандидата, акцент на життєво-важливих проблемах дали свої електоральні результати, і він отримав перемогу у першому турі виборів. У таблиці 1 нами подані результати першого туру виборів для кандидатів, які набрали більше 1% голосів виборців. Також у таблиці подані результати національного екзит-полу, партійність / партійна підтримка кандидатів, індекс однорідності голосування за політичні партії, які підтримували кандидатів на пост президента на парламентських виборах 2014 р. (PNS), та індекс однорідності підтримки кандидатів у першому турі президентських виборів (PNS для кандидатів).

Результати президентських виборів показують, що індекс однорідності (в даному випадку нами розрахований індекс націоналізації Джонса-Мейнверінга) регіонального голосування за основних кандидатів у президенти, кожен з яких представлений політичною партією, є низьким. Відповідно, президентські вибори 2019 р. показують, що голосування за кандидатів мало регіональний характер. Винятком є кандидатура В. Зеленського, індекс однорідності голосування за якого виявився найвищим – 0,84.

За результатами першого туру В. Зеленський переміг у більшості областей України, крім тих, де перемогу отримали Ю. Бойко (Донецька, Луганська обл.), Ю. Тимошенко (Івано-Франківська обл.), П. Порошенко (Львівська, Тернопільська обл.) [8].

У другому турі В. Зеленський здобув перемогу з результатом 73,22%, а його опонент П. Порошенко – отримав 24,45%. В. Зеленський переміг у всіх областях України, крім Львівської. Найбільшу підтримку він отримав у Дніпропетровській (87,25%), Донецькій (86,94%), Луганській (89,44%), Одеській (87,21%) областях, а П. Порошенко – у Львівській (62,79%), Івано-Франківській (45,42%), Тернопільській (49,57%) областях та м. Києві (39,83%) [8].

Коментуючи результати виборів, американський політолог Ф. Фукуяма сказав, що вони, по-перше, показали здатність України бути демократією зі змагальною конкурентною політикою, і, по-друге, що Україна сьогодні є головним полем битви за ліберальну демократію в Європі і за європейську демократію для всього світу [5, с. 62].

Одним з очікувань президентських виборів було питання, чи зможуть вони об'єднати країну. Якщо брати до уваги лише їх результат у регіональному розрізі, то відповідь може бути позитивна. Рівень однорідності голосування за В. Зеленського навіть у першому турі досить високий (див. таблицю 1). Хоча в реальній політичній практиці все набагато складніше. Директор Фонду «Демократичні ініціативи» І. Бекешкіна відповідь на вказане запитання дала негативне. «Об'єднання є ілюзорним. Це наслідок невизначеності. Виборці діляться так, як ділиться країна. Кожен у В. Зеленського вкладає свої мрії і побажання. Серед виборців В. Зеленського 37% за членство в НАТО, 33% – за нейтральний статус

Таблиця 1

Результати I туру президентських виборів 2019 р. у розрізі однорідності / неоднорідності регіонального волевиявлення

ПІБ кандидатів	Політична партія	Нац. екзитпол, %	Результат, %	PNS, 2014	Рівень однорідності голосування
Зеленський В.	ПП «Слуга народу»	30,6	30,24	–	0,84
Порошенко П.	ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність»	17,8	15,95	0,89	0,77
Тимошенко Ю.	ВО «Батьківщина»	14,2	13,4	0,85	0,81
Бойко Ю.	ПП «Опозиційний блок»	9,7	11,67	0,42	0,55
Гриценко А.	ПП «Громадянська позиція»	7,1	6,91	0,85	0,66
Смешко І.	ПП «Сила і Честь»	6,5	6,04	0,83	0,79
Ляшко О.	Радикальна партія Олега Ляшка	4,7	5,48	0,81	0,74
Вілкул О.	ПП «Опозиційний блок – партія миру та розвитку»	4,0	4,15	–	0,51
Кошулинський Р.	ВО «Свобода»	1,7	1,62	0,75	0,51

Таблиця 2

Результати парламентських виборів 2019 року [8]

Назва політичної партії	БВО*, %	К-ть мандатів	ОВО**, к-ть мандатів	Разом
ПП «Слуга народу»	43,16	124	130	254
ПП «Опозиційна платформа – За життя»	13,05	37	6	43
ВО «Батьківщина»	8,18	24	2	26
ПП «Європейська Солідарність»	8,10	23	2	25
ПП «Голос»	5,82	17	3	20
ПП «Опозиційний блок»	3,03	–	6	6
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	0,62	–	1	1
ВО «Свобода»	2,15	–	1	1
ПП «Єдиний Центр»	–	–	1	1
ПП «Біла Церква разом»	–	–	1	1
Самовисуванці	–	–	46	46
Всього	–	225	199	424***

* БВО – багатомандатний виборчий округ; ** – одномандатний виборчий округ; *** – у 26 округах вибори не проводилися (Автономна Республіка Крим, Окуповані райони Донецької та Луганської областей).

і 6% за військовий союз з Росією. Об'єднало усіх заперечення існуючого («так далі жити не можна»). А що стосується позитивної майбутньої програми, то тут скоріше Україна лишилась роз'єднаною». Вона також зазначила, що у другому турі виборці значною мірою голосували проти Порошенка, а не за Зеленського [1].

Отже, за результатами виборів можна зробити такі висновки. По-перше, президентські вибори черговий раз показали, що в Україні може перемагати опозиційний до влади кандидат, а результати виборів є непередбачуваними, що є однією із ознак демократичності розвитку суспільства. По-друге, низький рівень довіри до П. Порошенка підкреслює прорахунки президентської адміністрації у формуванні засад внутрішньої політики. Задекларовані ним обіцянки були не виконані, а навпаки відбулося підвищення вартості комунальних послуг, падіння рівня добробуту населення, продовження війни на сході України, корупція у вищих ешелонах влади досягла катастрофічних розмірів. По-третє, «озеленення» (перемога В. Зеленського) не означає об'єднання України. Електорат України залишився розділеним і надалі на рівні ідентичностей (східний / західний). Його об'єднання можливе лише шляхом проведення виваженої національної політики, яка буде враховувати запити як населення Сходу, так і населення Заходу України. По-четверте, президентські вибори мали визначальний вплив на парламентську виборчу кампанію, окресливши формат її проведення та вектори політичної конкуренції. Більшість кандидатів на пост президента були членами політичних партій або були висунуті політичними партіями. Тому їх участь у виборах – це можливість випробувати рейтинговість партійних брендів у президентській кампанії. Рейтинги партійних брендів у президентській кампанії показано в таблиці 1.

Парламентські вибори 2019 р. були позачерговими, оскільки ВР України була розпущена Указом Президента України В. Зеленського відразу його інавгурації 21 травня 2019 р. як така, де не була сформована парламентська більшість. Вибори відбулися за законом (з несуттєвими змінами), який був прийнятий у листопаді 2011 р. і встановлював змішану виборчу систему з 5% виборчим бар'єром і заборонаю блокам політичних партій брати участь у виборах [3]. Переконаність у перемозі на наступних виборах у парламентських партій була такою, що вони навіть не внесли у закон зміни про зменшення виборчого бар'єру до 3%, що дозволило б деяким з них отримати депутатські мандати (Радикальна партія Олега Ляшка, ПП «Опозиційний блок»).

Парламентські вибори проходили під домінуючим впливом виборів президента України, і ні в кого не було сумніву, що переможцем виборів стане ПП «Слуга народу», про що свідчили численні результати соціологічних передвиборних опитувань [9; 15]. Умовно учасників виборчих перегонів можна поділити на такі групи: 1) пропрезидентська партія «Слуга народу»; 2) парламентські політичні партії: ВО «Батьківщина», ПП «Об'єднання «Самопоміч», ПП «Європейська Солідарність» (утворена внаслідок ребрендингу ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність», ПП «Опозиційний блок»; 3) відомі партійні бренди, які неодноразово приймали участь у виборчих кампаніях: ВО «Свобода», ПП «Громадянська позиція», Аграрна партія України, ПП «Сила і Честь», ПП «Патріот» та інші; 4) нові політичні партії, які вперше приймали участь у парламентських виборах: ПП «Голос», ПП «Українська стратегія Гройсмана», ПП «Партія Шарія», ПП «Сила людей» та інші. Результати виборів подані в таблиці 2.

Результати парламентських виборів 2019 р. суттєвим чином змінили конфігурацію партійної системи України як на загальнонаціональному, так і регіональному рівнях. За результатами виборів 5%-ий бар'єр голосів виборців подолали 4 нові партії з п'яти, які потрапили до парламенту: ПП «Слуга народу», ПП «Опозиційна платформа – За життя», ПП «Європейська Солідарність», ПП «Голос». З попередньої Верховної Ради до нового

складу пройшла лише ВО «Батьківщина». Отже, зміни у форматі системи були настільки кардинальними, що її можна назвати «третьою» партійною системою в Україні («друга» була утворена за результатами парламентських виборів 2014 р., коли до парламенту також пройшли 4 нові політичні сили) [7; 12]. За результатами виборів, суттєвим чином зменшився показник ефективної кількості партій порівняно з попередніми роками: парламентських партій – до 2,7, а електоральних – до 4,4 (див. таблиця 3).

Емпіричні показники функціонування партійної системи (індекс ефективної кількості партій, індекс волатильності Педерсена, індекс націоналізації Джонса-Мейнверінга) у порівняльному аспекті за 1998–2019 рр. подано в таблиці 3 [7].

Відповідно, індекс волатильності Педерсена становив 69 (стабільним вважається партійна система, де він не перевищує 15). У регіональному розрізі ПП «Слуга народу» здобула перемогу у 21 області та м. Києві. Найбільшу кількість голосів отримала у Дніпропетровській (56,70%), Полтавській (52,53%), Миколаївській (52,18%) та Кіровоградській областях (51,40%). ПП «Опозиційна платформа – За життя» здобула перемогу у Луганській (49,83%) та Донецькій областях (43,41%). ПП «Голос» перемогла у Львівській області (23,09%). У мажоритарних округах депутатські мандати отримали представники ПП «Опозиційний блок», ПП «Об'єднання «Самопоміч», ВО «Свобода», ПП «Єдиний Центр», ПП «Біла Церква разом» [8].

Найбільші втрати порівняно з парламентськими виборами 2014 р. за партійними списками були у ПП «Об'єднання «Самопоміч» з 10,97 % у 2014 р. до 0,7% у 2019 р., Блоку Петра Порошенка «Солідарність» (з 2019 р. ПП «Європейська Солідарність») – з 21,87% до 8,1%, Радикальній партії Олега Ляшка – з 7,44% до 4,01%, ПП «Опозиційний блок» – з 9,43% до 3,03% [13].

У ході парламентських виборів партія-переможець чи не вперше не спекулювала на ідентичнісній проблематиці (європейський вибір, відновлення історичної пам'яті, національна Церква та інше), що і дало їй змогу отримати рівномірний результат по Україні (індекс націоналізації – 0,89). ПП «Слуга народу» у передвиборній риторичі уміло врахувала амбівалентність українського електорату (західний / східний), акцентувавши на боротьбі з корупцією, зміні старої політичної еліти, зупиненні війни тощо. Головний спонукальний мотив голосування за ПП «Слуга народу» – криза довіри до старих політичних еліт, а передусім до діючої влади.

Усі інші партії-переможці можна назвати регіональними, що підтверджує розрахунок індексу націоналізації та зональність електоральної підтримки: ПП «Європейська Солідарність» – 0,73, ПП «Голос» – 0,58, ВО «Батьківщина» – 0,77, ПП «Опозиційна платформа – За життя» – 0,55. Всі вони втрачали електоральну підтримку мірою просування з заходу на схід (ПП «Європейська Солідарність», ПП «Голос», ВО «Батьківщина») чи навпаки – зі сходу на захід (ПП «Опозиційна платформа – За життя», ПП «Опозиційний блок», ПП «Партія Шарія»). Загальний показник індексу націоналізації партійної системи

Таблиця 3

Емпіричні показники розвитку партійної системи України 1998–2019 рр.

Індекси	1998	2002	2006	2007	2012	2014	2019
ENPS	4,9	4,7	3,4	3,3	4,3	4,8	2,7
ENPV	9,0	6,9	5,2	3,8	4,9	7,5	4,4
IPed	–	46	50	17	36	61	69
PSNS	0,65	0,62	0,66	0,68	0,72	0,76	0,74

України за результатами парламентських виборів 2019 р. становив – 0,74. Це один з найвищих показників за всю історію парламентських виборів в Україні.

Аналіз електоральних результатів «постійно непрохідних» (ПП «Громадянська позиція»), «нових непрохідних» (Радикальна партія Олега Ляшка, ПП «Українська стратегія Гройсмана та інших), які отримали більше 2% відсотків голосів виборців, дає можливість зробити наступні висновки (результати подані у таблиці 4): 1) вказані політичні сили отримали можливість створити системну позапарламентську опозицію, розбудувати організаційні структури, переоцінити свої можливості для того, щоб стати впливовими загальнонаціональними партіями; 2) електоральний вплив вказаних партій має регіональний характер; 3) зростаюча роль соціальних мереж у політичній ідентифікації громадян, що й дозволило блогеру А. Шарію з віртуальною партією отримати більше 2% голосів виборців; 4) показали низький рейтинг політичних сил, які спекулюють загрозою русофобії, націоналізму, фашизму – ВО «Свобода», яка на своїй платформі об'єднала ще 4 націоналістичні партії (ПП «Національний корпус», Конгрес українських націоналістів, Організацію українських націоналістів, ПП «Правий сектор»), отримала лише 2,15% голосів виборців [4; 14].

Слід зазначити, що нові політичні партії, які досягли успіхів на виборах, були утворені шляхом ребрендингу або розколу відомих партійних структур, а отже, усі вони були віртуальними організаціями, які не мали організаційної структури в регіонах України. Незважаючи на це, вони змогли отримати вагомий підтримку виборців, що свідчило про те, що інформація про політичні сили, виборці у більшості своїй отримують з телебачення та соціальних мереж.

ПП «Слуга народу» була утворена шляхом ребрендингу Партії рішучих змін, яка була зареєстрована 13 квітня 2016 р. Політична ідеологія партії – лібертаріанство. Назву отримала за однойменним українським комедійним політичним серіалом, в якому головну роль президента, котрим став учитель історії, зіграв В. Зеленський. Використання телесеріалів, художніх фільмів – це одна з політичних технологій, яка успішно використовувалася

Таблиця 4

Результати «непрохідних» українських партій на виборах до ВР України 2019 року [8]

Назва партії	Результат парламентських виборів 2014 р., %	Результат президентських виборів 2019 р., %	Результат парламентських виборів 2019 р., %	Індекс націоналізації, 2019 р.	Державне фінансування у 2020 р., млн. грн.
Радикальна партія Олега Ляшка	7,44	5,48	4,01	0,71	21,27
ПП «Сила і Честь»	0,08	6,04	3,82	0,81	20,26
ПП «Опозиційний блок»	9,43	4,15	3,03	0,56	16,07
ПП «Українська стратегія Гройсмана»	–	–	2,41	0,61	12,78
ПП «Партія Шарія»	–	–	2,23	0,61	11,83
ВО «Свобода»	4,71	1,62	2,15	0,55	11,40
ПП «Громадянська позиція»	3,10	6,91	1,04	0,69	0
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	10,97	–	0,62	0,57	0

ся для досягнення перемоги на виборах. Напередодні виборів партія залишалась віртуальною структурою, не маючи ні осередків, ні членів партії.

ПП «Голос» утворена з ініціативи фронтмена відомої української рок-групи «Океан Ельзи» С. Вакарчука шляхом перейменування ПП «Платформа ініціатив» 21 травня 2019 р. Політична ідеологія партії – правоцентризм, проєвропеїзм. Як і ПП «Слуга народу», ПП «Голос» не мала на початку виборчої кампанії розбудованої партійної структури.

ПП «Європейська Солідарність» – це ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність», яка 24 травня 2019 р. змінила свою назву. Привід для зміни назви – поразка П. Порошенка на президентських виборах та необхідність зміни політичної стратегії і тактики.

ПП «Політична платформа – За життя» була утворена внаслідок розколу у ПП «Опозиційний блок», яка після Революції Гідності уособлювала собою Партію регіонів. Початок розколу – це виключення депутатів Ю. Бойка та С. Львовичкіна з фракції «Опозиційного блоку» 20 листопада 2018 р. Витоки конфлікту всередині ПП «Опозиційний блок» мають глибоке коріння, оскільки Партія регіонів (потім її наступниця ПП «Опозиційний блок») складалась з двох умовних груп: «донецьких промисловців» (Р. Ахметов, В. Новинський, О. Вілкул) та «газовиків» (Д. Фірташ, С. Львовичкін, Ю. Бойко).

Представники груп вели перемовини про об'єднання і до президентських виборів 2019 р. і після, але домовленості так і не було досягнуто, тому на парламентські вибори вказані групи пішли у форматі окремих партій – ПП «Опозиційний блок» та ПП «Опозиційна платформа – За життя». Для посилення позицій група Р. Ахметова об'єдналася з кількома регіональними партіями: ПП «Довіряй ділам» (Г. Труханов, Г. Кернес), ПП «Відродження» (В. Хомутиннік, Є. Геллер) і партією «Наші» (Є. Мураєв). За задумом керівників таке об'єднання мало додати синергії і продемонструвати виборцям єдину партію «успішних господарників та промисловців» на Південному Сході. Однак електорального потенціалу таке розширення ПП «Опозиційний блок» не додало і вона не змогла подолати виборчий бар'єр. До головних причин поразки ПП «Опозиційний блок», на нашу думку, слід віднести: 1) втрата підтримки Росії, оскільки її отримала ПП «Опозиційна платформа – За життя»; 2) зниження рейтингу Г. Кернеса і Г. Труханова по причині відкритої підтримки П. Порошенка; 3) жорстка конкуренція за голоси виборців на Південному Сході України. Крім ПП «Опозиційна платформа – За життя» та ПП «Партія Шарія», голоси виборців у ПП «Опозиційний блок» відбирали нові партії – ПП «Слуга народу», ПП «Європейська Солідарність», ПП «Голос».

Новими суб'єктами виборчого процесу також стали ПП «Українська стратегія Гройсмана» та ПП «Партія Шарія». Вказані партії отримали суттєву підтримку виборців, що дозволить їм отримати державне фінансування. Перша створена Прем'єр-Міністром України В. Гройсманом, який вирішив з власною політичною силою прийняти участь у парламентських виборах, а друга – політична партія відомого проросійського блогера А. Шарія. Ці політичні партії також не мають організаційних структур у регіонах України.

Отже, більшість суб'єктів виборчого процесу, за винятком ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», Радикальної партії Олега Ляшка, ПП «Опозиційний блок», практично не мали організаційних структур у регіонах, були віртуальними структурами, які здійснювали агітаційну роботу за допомогою політичної реклами в засобах масової комунікації та соціальних мережах.

Висновки. На нашу думку, президентські і парламентські вибори 2019 р. можна назвати «українською електоральною революцією» принаймні з двох причин. По-перше, за результатами виборів відбулася зміна поколінь в українській політичній еліті, оскільки до влади прийшли молоді політики віком в основному від 25 до 35 років. Слід зазна-

чити, що це ті молоді люди, які виростили в умовах незалежної України, отримали освіту в престижних закордонних вишах, зробили успішну кар'єру і прийшли до влади з метою кардинально змінити стан справ в українському політикумі.

По-друге, кардинальних змін хотіли українські громадяни, що і було головним мотиваційним чинником голосування. Так, виборці у другому турі президентських виборів категорично проголосували проти діючої влади, яку уособлював П. Порошенко. А на парламентських виборах у мажоритарних округах ПП «Слуга народу» отримала 130 депутатських мандатів. Належність до цієї політичної сили означала перемогу. Наприклад, власник «Мотор Січі» В. Богуславський програв весільному фотографу С. Штепі, К. Жеваго – менеджеру держкомпанії «Прозорро Продажі» О. Мовчану, С. Ківалов – власнику піцерії О. Леонову, І. Кононенко – медійнику О. Дубінському і так далі.

Таким чином, вибори в мажоритарних округах зруйнували стару патрон-клієнтальну модель голосування, коли депутат-мажоритарник займався благоустроєм округу, роздавав матеріальну допомогу (як грошову, так і продуктову), а виборці «дякували» йому за це своїми голосами. На нашу думку, повернутися в майбутньому до такої моделі голосування буде практично неможливо, що є ще одним аргументом для встановлення пропорційної виборчої системи.

За результатами виборів, три четверті депутатів пройшли до ВР України вперше, при цьому вона стала суттєво молодшою за віком. ПП «Слуга народу» показала абсолютний рекорд за всю історію парламентських виборів, набравши 43,16% голосів виборців (124 мандати) та провівши у мажоритарних округах 130 народних депутатів. Вона отримала в парламенті монобільшість (254 депутати) та одноосібно сформулила новий уряд, взявши на себе всю відповідальність за внутрішню і зовнішню політику держави.

Головним меседжем обох виборчих кампаній був меседж зміни старої політичної еліти, отже, найбільшу кількість голосів виборців отримали політичні партії, які це пропонували і самі були представлені в партійних списках новими обличчями (ПП «Слуга народу», ПП «Голос» та інші). В той же час залишилися і партії «старої еліти» (ПП «Опозиційна платформа – За життя», ВО «Батьківщина» та інші), які використовували апробовані стратегії і користувалися підтримкою старшого покоління виборців.

Результати парламентських виборів докорінно змінили акторний склад партійної системи та її конфігурацію до невпізнанності. До парламенту з попередньої ВР Ради потрапило тільки ВО «Батьківщина». Саме тому партійну систему України можна назвати «третьою українською партійною системою», яка має тенденцію стати системою з домінуючою партією.

Список використаної літератури

1. Бекешкіна І. Ці вибори не об'єднали Україну. URL: <https://prm.ua/tsi-vibori-ne-ob-uednali-ukrayinu-bekeshkina/> (дата звернення 14.09.2019).
2. Ермолаев А., Емец В., Ермолаев Д., Левцун А., Надтока Ю., Щербина В. Выборы в Украине: итоги и риски (коллективные размышления). Под общей редакцией Ермолаева А. Киев, 2019, август. URL: <http://sg-sofia.com.ua/vibori-v-ukraineitogi-i-riski-kollektivni-razmishleniya-avgust2019> (дата звернення 14.09.2019).
3. Закон України «Про вибори народних депутатів України» (17 листопада 2011 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> (дата звернення 14.09.2019).
4. Леліч М. Повз Раду: чим займуться партії та їхні лідери, що не потрапили в новий парламент. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mimo-rady-zaymutsya-partii-lidery-poravshie-1564863190.html> (дата звернення 14.09.2019).
5. Мироненко В. «Украинский транзит»: попытка анализа и прогноза. *Научно-аналитический вестник Института Европы РАН*. 2019. №3. С. 58–63.
6. Мироненко В. «Украинский транзит» 2. *Научно-аналитический вестник Института Европы РАН*. 2019. №4. С. 21–26.
7. Остапець Ю. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук (23.00.02 – політичні інститути і процеси). Львів, 2016. 550 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_ostapets.pdf (дата звернення 14.09.2019).
8. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. URL: <http://www.cvk.gov.ua> (дата звернення 01.09.2019).
9. Парламентські вибори 2019: рейтинги партій, електоральні настрої українців (спільне опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова проведене з 13 по 20 червня 2019 р.). URL: <https://dif.org.ua/article/parlamentski-vibori-2019-reytingi-partiy-elektoralni-nastroi-ukraintsiv> (дата звернення: 14.09.2019).
10. Рябчук М. Випробування виборами. URL: <https://zbruc.eu/node/91268> (дата звернення 14.09.2019).
11. Сухарина А. Хто, де і як голосував на виборах до Ради. URL: <https://dif.org.ua/article/bitva-rokolin-khto-de-i-yak-golosuvav-na-viborakh-do-radi> (дата звернення 14.09.2019).
12. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / за ред. Ю. Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. 428 с.
13. Фесенко В. Дневник парламентских выборов – 2019: финал. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/> (дата звернення 14.09.2019).
14. Фещенко І. Лузери парламентських виборів. Як донедавна популярні партії програли новим політ силам. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/25/7221939/> (дата звернення: 14.09.2019).
15. Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. *Національна безпека і оборона*. 2018. № 3–4. 135 с.

**INFLUENCE OF 2019 PRESIDENTIAL AND PARLIAMENTARY ELECTIONS
ON MEMBER COMPOSITION AND CONFIGURATION
OF THE PARTY SYSTEM IN UKRAINE**

Ostapets Yurii

*Uzhhorod National University,
Faculty of Social Sciences
Narodna Sq., 3, 88000, Uzhhorod, Ukraine*

Halyna Ito

*Mukachevo State University,
Faculty of Tourism and Hospitality Management
Uzhgorodska Str., 26, 89600, Mukachevo, Ukraine*

The paper analyzes the influence of the presidential and parliamentary elections on the member composition and configuration of Ukraine's party system. To determine the new configuration of the party system, the indices of the effective number of parties, volatility, nationalization have been used.

It is stated that the presidential and parliamentary elections were held in difficult socio-political conditions: the continuation of the war with Russia and its influence on electoral processes; low level of authorities support, distrust to the old political elites.

It is noted that the presidential election had a decisive influence on the parliamentary election campaign, outlining the way of its carrying out and directions of political competition. Most presidential candidates were members of political parties, or nominated by political parties. Therefore, their participation in the elections is an opportunity to test the ratings of party brands in the presidential campaign.

It is concluded that the results of the 2019 parliamentary elections have significantly changed the configuration of the party system of Ukraine at both national and regional levels. As a result of the election, 5 new electoral barriers were overcome by 4 new parties out of five that went to parliament: political party "Servant of the People", political party "Opposition Platform – For Life", political party "European Solidarity", political party "Voice".

Only "Bat'kivshchyna" has passed from the previous Verkhovna Rada to the new composition. Therefore, the changes in the format of the system were so dramatic that it could be called the "third" party system in Ukraine (the "second" was formed after the 2014 parliamentary elections, when four new political forces also joined the parliament).

According to the election results, the effective number of parties significantly decreased compared to the previous years: parliamentary parties to 2.7 and electoral parties to 4.4. The nationalization index of the party system remained relatively high – 0.74. The volatility indicator of party preferences (the volatility index) remained quite high – 69, which indicates a significant change in the member composition of the party system.

Key words: party system of Ukraine, presidential elections of 2019, parliamentary elections of 2019, electoral revolution, parliamentary parties.